

Lúdvérc

Jakab-Köves Gyopárka: *A konokok* (A hősök kora)

Budapest, 2013, Magyar Napló–Írott Szó Alapítvány

Mint sírkőre vésett adatok, úgy állanak Jakab-Köves Gyopárka *A konokok* regényének fejezetei élén – címek helyett – a zárójelbe tett dátumok: (1648), (1672), (1674), (1724).

A kikerülhetetlen miért? kérdésre az 551 oldalas könyv elolvasása után kap – részben – választ az olvasó.

Természetesen a múlt évszámai ezek, mégsem lehet egyértelműen történelmi regénynek nevezni a nagy munkát. Ha átrohanunk a lexikonok, történelemkönyvek mutatóin, s az 1648 előtti és utáni évek eseményeit firtatjuk, akkor a harmincéves háborút lezáró 1648-as westfáliai béke ötlik a szemünkbe, Erdélyben ugyanekkor foglalja el fejedelmi székét a kalandor természetű II. Rákóczi György, mivel apja, I. Rákóczi György október 11-én meghalt. Az is felidéződik akaratlanul a tudatunkban, hogy ekkortájt folyt Lorántffy Zsuzsanna áldásos munkálkodása, aki a híres Komenskyt (Comeniust) hívta meg 1650-ben Sárospatakra. Az talán számunkra még jelentősebb, hogy 1653-ban Apáczai Csere János hazatért Hollandiából, s megkezdte filozófiai, pedagógiai, tudományos munkálkodását Gyulafehérváron, Kolozsvárott. Magyarországon Zrínyi Miklós a közelet és a költészet toronymagas alakja, 1646-ban elkészül fő műve, a *Szigeti veszedelem*.

Mennyi szép és előre mutató akarás, a fölépülés ígéretei lehetnének! Történések állítják, már az ötvenes években ki lehetett volna verni a törököt az országból.

Ehelyett az örvénylő, a forrongó XVII. század második felének eseményei, történésfolyamatai véglegesen meghatározták nemzetünk sorsát, és szentesítették Mohácsot. A Habsburgok szentesítették azt.

Szélnek eresztették a végvárok vitézeit, akik télvíz idején maradtak fedél és kenyér nélkül, okkal sereglettek először Thököly Imre, majd II. Rákóczi Ferenc kuruc vezérek táborába. A polgárháborút, amelyben elvérzett Magyarország, ez esetben is Bécs robbantotta ki.

Mindezekről *A konokok* regényben alig vagy csak ritkán esik szó. Jakab-Köves Gyopárka történelmi múltba ágyazott *társadalmi regényt* írt. De nevezhető vallástörténelmi regénynek is, mert nagyobb indulattal és vehemenciával feszülnek szembe egymással a protestánsok a katolikusokkal (pápistákkal), mint a magyar az oszmánnal. Ez annyira hangsúlyoztatik a műben, hogy cselekményszövést az író nő igen gyakran vallásfilozófiai, valláserkölcsei elmélkedésekkel és a kor műfajával, ragyogóan megszerkesztett (apokrif?) prédikációkkal cseréli föl.

Igen, az író nő. Manapság nem illik, sőt botrányos leírni a szót. A nőíró, író nő csökkentett értékűséget jelent modernkedők számára, márpedig Jakab-Köves Gyopárka teremtőművészetét véglegesen (végzet-szerűen) meghatározza az, hogy nőnek született, protestánsnak keresztelték, és hithű *keresztényként* él, úgy tekint szét a világban.

S tegyük hozzá rögvest: különleges érdeme, értéke, sajátos íze, zamata amiatt van a regényének, mert női szemmel nézi a férfit, a nőt, a gyereket, a szoptatást, a lázt, a betegséget, a kallódást, a szenvedést, a felemelkedést s különös hangsúllyal a túlélést.

A túlélés regényének is nevezhetjük *A konokokat*. A monoton cím is valamilyen fatalista elszántságot jelent, úgy szegülni szembe a fátummal, hogy emberként, ma-

gyarként és protestánsként (!) megmaradjunk.

Közhellyé koptatták/koptattuk Illyés Gyula *Haza, a magasban* kezdősorait: „Jöhet idő, hogy emlékezni / bátrabb dolog lesz, mint tervezni –.” A legtöbb írnok, írástudó itt megáll, elhagyja a következő két sort, pedig abból kiderül, kérdezi ezt a nemzet újkori bölcse, és nem (csak) állítja: „bátrabb új hont a múlt időben / fürkészni, mint a jövőendőben –?” Illyés Gyulával kérdezzük most már: „új hont a múlt időben” fürkész, keres, kutat Jakab-Köves Gyopárka?

Erre is nehéz a válasz. Olyan szövevényes világot teremt, amelyben a kontúrok elmosódnak, és hatalmas szövegtenger jön létre. Pedig a szándék világos, nemes, előremutató. Manapság akkora a szellemi és lelki elsilányosodás, olyan méretű az elrugaszkodás a keresztény értékektől, a kereszténységben gyökerező kultúrától, hogy vissza kell térni a gyökerekhez. És a gyökereket ő a protestáns prédikátorok lelkiségében, halálos, konok elszántságában véli fölfedezni. Hiszi, hogy „új hont a múlt időben” kell keresni, vagy legalábbis ott lehet olyan modelleket találni, amelyek jelen korunk homoksivatagában, a sivatagi vándorlásban eligazítanak.

S a vándorlással megtaláltuk a másik kulcsszót a regényhez: exodus. A török fennhatóság területéről úgy menekülnek férfiak, nők, gyerekek, csecsemők, ahogyan a választott nép egykoron Egyiptomból. Nyomukban a pestis, a marhavész, a csecsemőhalandóság. A Nyugat illúziója hajtja őket. A katolikus Habsburgok uralták az egykori magyar királyság nyugati felét, oda, a Dunántúlra vándorol egy protestáns közösség, és Komárom vármegyében, Ete (régiesen Etthe) községben állapodnak meg.

Egyik pogány kezéből a másik pogány kezébe kerültek. „Nyílt titok volt ez – írja Jakab-Köves Gyopárka –, a panaszosok áradata sírta a Zichy és Esterházy grófok arcátlan szerzéseit, hogy hogyan is jutottak ezek az uraságok a földhöz, és hogyan lettek a Dunántúl főurai” (56).

Még a Wesselényi-féle összeesküvés áldozatairól, a vérpádon kivégzett Nádasdy országbíróról, Zrínyi Péter bánról és Frangepán Ferencről sincs egy jó szava, nem kár értük – így a szerző –, mert ott irtották „Krisztus ártatlan seregét”, vagyis a protestánsokat, ahol érték, s eladták népüket, nemzetüket, anyanyelvüket a katolikus Habsburgoknak.

Mindez még csak körülmény, adalék, a regény ez által nem áll össze, a gerincét az Erdős-család története képezi, ennek a famíliának három nemzedéke, a három Erdős János, akiket átlagon felüli képességekkel ajándékozott meg az Úr. Szorgalmasak, bátrak, akikre odafigyel a falu, akik földtúró parasztnak, kereskedőnek, katonának éppen olyan alkalmasak, mint pennaforgatásra.

S létrejön az ív, Erdős János és a meddőnek hitt, boszorkánynak tartott Judit házasságával, amely a családregegy felé viszi a bonyolult eseményfolyamot. A szerelem, a gyöngédség, a gyerekvállalás, a szoptatás szép himnuszait írta meg Jakab-Köves Gyopárka, minden szavában, sorában ott rejlik a női lélek ikonikus szépsége, az a tulajdonság, hogy örök érvényű képbe, tömény aranyba önti a lélek kvantumenergiáit.

A prédikátorok könyve is ez a regény. Elképzelhetetlen a protestáns élet a XVII. századvégen, századfordulón a hitszónokok nélkül, úgy közvetítenek az Úr és a gyülekezet között, mint egykoron táltosaink a Hadúr és a vándorlásra kényszerült magyarság között. Annyira egyértelmű Kopás, Ürményi Tamás, Szomódi János, Vöröstói Pál, Balás Gábor, Lasonczi Farkas János, Mezőlaki Sámson lelkipásztorok autoritása a közösségben és a lelkekben, hogy az ő tudtuk nélkül egy hajszál sem hullhat le a fejekről. Kálvin János szigorával mennydörögnek a szószékről, összevont szemöldökkel ítélkeznek, ha valahol feslettség, csalárdság, bűn üti fel a fejét, de atyai gondoskodással viszonyulnak minden porta gazdjához, gazdasszonyához, gyermekekhez, nyúlfi se sántulhat meg

tudtuk nélkül. Ők a *konokok*, őket nevezi a szerző a kor hőseinek. Mártír is akad közöttük, Száki János ekeli prédikátort gyújtogatás vádjával megkínózzák, elítélik és máglyán elégetik. A tűzhálal füstje kormozza be éppen azt a kort, amelyben lehanyaglóban a félhold, s nemzeti, nemzetközi összefogással kiúzható volna a török a térségből. (1686-ban foglaljuk vissza Budát.) Emiatt harcias a hang, a zsoltárok közül is a legelszántabbat idézi Jakab-Köves Gyopárka: „Pörölj, Uram, pöröljimmel...”

Önkéntelenül is más, *A konokok* regénynyel rokon folyamatokat, hasonló jégzajlásokat keres az olvasó, amelyek új medret ástak az irodalom mezején. Többen jelen korunk legjobb regényének tartják Szilágyi István *Hollóidő* című könyvét. Szilágyi gondolatvitele, valóságlátása, múltidézése hasonló, ő is egy bizonyos kort teremt újjá, igaz, nem valóságos, hanem kitalált településen, különbség csak az, hogy „népe” nem vándorol Nyugatra, megmarad a török hódoltság területén. De központi figurája ugyancsak életre-halálra elszánt prédikátor, Terebi Lukács, neki nem a német zsoldosok korbácsütéseit, nem a jezsuiták kíméletlenségét, hanem a pogány török irgalmatlan kínzásait kell elviselnie.

Megkezdődött volna a „szilágyiádák” sorozata? Mint egykoron Defoe műve nyomán a „robinzonádáké”?

Kérdés, amelyre nincs válasz, nem is szükséges a válasz, eldőnti a közeljövő irodalomtörténete.

Mindez túl kevés a regény méltatásához. Elsősorban arra kell figyelni, hogy a szerző a szöveget szerkeszt, ráérősen, bőbeszédűen, hosszúra eresztve annak

fonalát: van, ahol gonddal hímez, mint a kalocsai vagy kalotaszegi asszonyok, van, ahol hőveji csipkét ver, de szállonganak is szövegfoszlányai, mint az őszi verőfényben az ökörnyál. Szépek a prédikációk, veretek az archaikus szövegek, de használatuk nem minden esetben indokolt, terhelik a regényt, megtörik a stílusegységet. A szöveg szerkesztésének elsődlegessége, a szavak végtelen áramlása a posztmodern világképpel, a posztmodern stílussal rokon, legalábbis ahhoz hasonlítható.

Végül is az élet fölmutatása volt az eredendő célja, a döghalállal (patécs, ahogy akkor nevezték), éhínséggel, testi-lelki nyavalyákkal, török martalóccokkal, német zsoldosokkal küszködő emberre szándékozott visszapillantani a XXI. századból. Derekas küzdelmet vívott a nyelvvel, a maga teremtette viharral, megszámlálhatatlanul sok alakkal, figurával, egy nehéz, fájdalmas kor miazmaival, egyszóval a lúdvérccel. Gyakran visszatérő tünemény a regényben, a babonás emberek hol szárnyas állatnak, hol füstölgő vagy éppen világító gomolyagnak, mocsarak fölött lebegő lidércnek látták, képzeltek, hitték.

Népi babona, középkori hiedelem hozta létre ezt a meseszerű alakot, s még akkor is borzongást érzünk, ha tudjuk, hogy nem létezik. Nos ennek a borzongásnak a felkeltése is lehetett a szerző célja. Az eltompult, elfásult XXI. századi ember már csak sokkoló hatásokra reagál. Igaz, Jakab-Köves Gyopárka célja egészen más, nemes és fennkölt. Élünk úgy, mint a konokok, a középkor népért, hazáért, hitért és magyar anyanyelvünk megőrzéséért küzdő prédikátorai.

Hegedűs Imre János

HEGEDŰS IMRE JÁNOS (1941) Székelyhidegkúton született irodalomtörténész. 1984-ben Ausztriába emigrált. Munkatársa volt a *Bécsi Naplónak*, tudósítója a Szabad Európa Rádióknak.